

PİYASA EKONOMİSİNDE KORUYUCU İKTİSAT POLİTİKALARININ VE TİCARET POLİTİKASI ÖNLEMLERİNİN ANALİZİ

Ufuk SELEN

Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü

E-posta: ufuk.selen@usak.edu.tr

Sevilay GÜMÜŞ

Araş. Gör. (Doktora Öğrencisi), Hacettepe Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü

E-posta: sevilaygumus@hacettepe.edu.tr

Özet

Küreselleşen dünyada küresel ekonomi standartlarının belirlenmesi önem kazanırken Dünya Ticaret Örgütü standartları belirleme gayretiyle serbest ticaret politikası uygulamalarında ortaya çıkan piyasa aksaklıklarını engellemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmanın amacı Dünya Ticaret Örgütü genelinde 1995-2011 tarihleri arasında tüm ticaret politikası araçlarının kullanımıyla ilgili olarak açılmış uyuşmazlık davalarını ele alarak üye ülkelerin ve Türkiye'nin "Ticaret Politikası Savunma Araçları"’nı ne kadar etkin kullandığına açıklık kazandırmaktır.

Anahtar Kelimeler: *Dünya Ticaret Örgütü, Uluslararası Ticari Uyuşmazlık Davaları*

Alan Tanımı: D41, F13, F42, F53, F59

ANALYSIS OF PROTECTIVE ECONOMIC POLICIES AND TRADE DEFENSE MEASURES IN MARKET ECONOMY

Abstract

When determining the global economic standards is coming into prominence in globalised world, the World Trade Organization is aimed to prevent market failures arising from free trade policy applications with the effort of setting the standards. The aim of this study is to clarify how effective member countries and Turkey use "Trade Defence Measures" by investigating the cases of conflicts which were prosecuted in terms of using all trade policy measures over the World Trade Organization between 1995 and 2011.

Key Words: *World Trade Organization, International Commercial Dispute Litigations*

Jel Codes: D41, F13, F42, F53, F59

1. GİRİŞ

Ülkelerin birbirine bağıllık ve bağımlılıklarının giderek arttığı günümüz dünyasında küreselleşme kavramına atıfta bulunmaksızın yapılan analizler bilimsel açıdan eksik kalmaktadır. Bu sebeple gerek yabancı gerekse yerel literatürde küreselleşme birçok bilim insanı tarafından sıklıkla çalışılan bir konu olmuştur. Giddins (1990:25) küreselleşmenin merkezine kapitalist dünya sistemini koymakta ve küreselleşmenin “kapitalist dünya sistemi”, “ulus devlet sistemi”, “dünya askeri sistemi” ve “uluslararası iş bölümü” olmak üzere dört boyutta düşünülmesi gerektiğini vurgulamakta iken Bell (1999: 345-346) küreselleşmenin, dünya ekonomik sisteminde kapitalist ekonomik ilişkilerin ve devletlerarası bağımlılığı artırdığını ve bu bağımlılığın bir kaç noktada kendini açığa vurduğunu iddia etmektedir. Bunlardan ilki; ticaret, yatırım, üretim ve şirket faaliyetlerinin bağlantılarında görülen artıştır. İkincisi ise finans piyasalarının küresel organizasyonundaki artışlardır. Üçüncü ve belki de en önemlisi ise neo-liberal temelli ekonomik bağımlılık açısından ulusal ekonomilerin eklemelenmesidir. Bu gelişmeler aynı çalışmada “ekonomik küreselleşme tezi”, “devlet hâkimiyetinin kaybolması tezi” ve “neo-liberal yaklaşma tezi” ile açıklanmaktadır. Ekonomik küreselleşme tezine göre küreselleşme, neo-liberal temelli uluslararası bütünleşme hareketlerinde somutlaşmaktadır. Tüm bu tezler kapsamında yaşanan gelişmeler küreselleşme olgusunu ortaya çıkarmaktadır (Bell, a.g.e.: 346).

Neo liberal yaklaşma tezinden hareketle, küresel ekonomik sisteme teorik destek neo klasik iktisat yaklaşımı tarafından sağlanmaktadır (Gamble, 2001: 130). Bireyciliği esas alan neo klasik iktisat politikaları, bireyin hareket alanını genişletmek adına, en uç noktada, kamusal mal üretiminin de piyasa ekonomisine bırakılmasını istemektedir (Mc Gregor, 2001: 83). Ancak, piyasa başarısızlıklarının varlığı piyasa ekonomilerinde devletin her durumda müdahalesini gerektirmektedir (Kirmanoğlu, 2008). Piyasa başarısızlıkları tezine göre piyasaların işleyişi, daima tam istihdam koşullarından sapma eğilimindedir. Bu açıdan, 1929 ekonomik krizi ve 2008 sonrasında yaşanan ve henüz sonuçlanmayan dünya ekonomik krizi piyasa aksaklıklarının ürünü olarak değerlendirilebilir.

Neo-klasik yaklaşıma göre piyasaların doğal tekel koşullarında aksadığı kabul edilerek, devletin doğal tekel koşullarında ve tam kamusal mal piyasasında ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini kabul etmektedir (Mc Gregor, a.g.e.: 84). Diğer bir ifadeyle, koruyucu iktisat politikalarına piyasa aksaklıklarının görüldüğü dönemlerde ve alanlarda izin verilmektedir.

Piyasa ekonomisinin serbest ticareti yücelten bakış açısına rağmen pratikte serbest ticaretten sapmalar korumacı politika yaklaşımlarının haklılığını artırmaktadır. Serbest ticaret politikasından sapmaları genelde iki temel baz üzerine oturtmak mümkündür. Bunlardan ilki serbest piyasa anlayışını savunan neo klasik iktisadi düşüncenin temel varsayımlarının yeterince inandırıcı bulunmamasıdır (Selen, 2008: 112). Neo-liberal politikaların eleştirisi üzerine kurgulanan "yeni ticaret teorisi" ya da "stratejik ticaret teorisi" olarak adlandırılan yaklaşımlar, devlete ekonomik hayat içerisinde daha müdahaleci bir rol biçmekte ve yaygın olarak kabul görmektedir. Koruma yanlısı bu yaklaşımlar, korumanın ekonomik kayıplara neden olmasına rağmen ekonomik olmayan yararlarından dolayı korumaya başvurulmasını gerekli görmektedir (İyibaozkurt, 2001: 167-170).

Korumacı iktisat politikalarının kaçınılmaz ve önlenemez oluşu, küresel düzeyde korumacı politikaların sınırlarının tanımlanması gerekliliğini de ortaya çıkarmıştır. Bu gereklilikten hareketle, DTÖ platformunda koruma önlemlerinin hangi çerçevede uygulanabileceği belirlenmiştir. Kurucu anlaşmanın ekinde yer alan "Gümrük Kıymet Anlaşması", "Kamu Alımları Anlaşması", Anti-damping Anlaşması" ve "Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Vergi Anlaşması" gibi anlaşmalar bu temel amaca hizmet etmektedir. Ek anlaşmalar içinde "Anti-damping Anlaşması", Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Vergi Anlaşması" ve "Korunma Önlemleri Anlaşması" yerli sanayinin korunmasında öne çıkan anlaşmalardır. Serbest ticaret politikaları bağlamında kullanılan bu korunma önlemleri aşağıda ele alınmıştır.

2. DTÖ KAPSAMINDA KORUYUCU TİCARET POLİTİKASI ARAÇLARI

Küresel ekonomi standartlarının belirlenmesine önemli rol oynayan DTÖ, serbest ticaret politika uygulamalarında ortaya çıkan piyasa aksaklıklarını engellemeyi amaçlamaktadır. Serbest ticaret politikalarını olumsuz etkileyecek piyasa aksaklıklar; ihracatçı firma veya ülke davranışlarından, ithalatçı ülkenin iç piyasa yapısı ve yasal düzenlemeleri ile ihraç pazarlarında yaşanan rekabetten kaynaklanabilmektedir.

İhracatçı firma ve/veya ülkeden kaynaklanan piyasa aksaklıkları, tam rekabetten sapmalar şeklinde gerçekleşmektedir. Tam rekabetten sapmalar, ihracatçı firmaların dampingli ticaret politikası izlemeleri ve ihracatçı ülkenin ihrac sektörlerine maliyet avantajı sağlayacak destekler vermesiyle ortaya çıkmaktadır. Her iki uygulamada serbest piyasa koşullarında oluşacak fiyat yapısını olumsuz etkilemekte ve ithalatçı ülkelerdeki yerli firmalar ve aynı pazara ihracat gerçekleştiren rakip ülke ve firmalar üzerinde olumsuz ticari etki oluşturmaktadır. İthalatçı ülkelerin iç piyasa yapısının yerli üretim açısından zayıf olması ve bunun desteklenmesi yönündeki baskılarla belirlenen politikalar rekabet yapısını olumsuz etkilemektedir. Bebek sanayi argümanı kapsamında izlenen politikalar bu çerçevede değerlendirilebilir. Ayrıca, DTÖ'ye eklenmemiş veya eklenmiş olmakla birlikte küresel kriz koşulları altında korumacı politikaları kullanmaktan çekinmeyen ülkelerin piyasa bozucu yasal düzenlemeleri de piyasa aksaklıklarına neden olmaktadır (Öz, 2009: 6). Piyasa aksaklıklarının ortaya çıkmasında etkili olan diğer bir unsur da, ihracatçı ülkelerin aynı hedef pazara yönelik gerçekleştirdikleri rekabette izledikleri ticaret ve rekabet saptırıcı politikalarıdır.

DTÖ üyesi ülkeler bu tür piyasa aksaklıklarına karşı “Ticaret Politikası Savunma Araçları”nı kullanmaktadır. DTÖ kapsamı ilgili anlaşmalarda ve İthalat Rejimi Kararının 4. Maddesinde adı geçen “Ticaret Politikası Savunma Araçları”, benzer veya doğrudan rakip mallar üreten yerli üreticilerin ithalattan (ciddi) zarar görmesinin önüne geçmek amacıyla başvurulmuş, dämpinge karşı önlemler, sübvansiyona karşı önlemler ile korunma ve gözetim önlemlerinin bütününe verilen genel isimdir¹. Bu araçlar, farklı uygulama amaç ve prosedürleri ile üye ülkelerin DTÖ ve serbest ticaret kurallarına uygun hareket etmelerini sağlamaktadır. Bu araçlar doğrudan ve dolaylı olmak üzere yerli sanayiye iki biçimde koruma sağlamaktadır. Bunlardan ilki, GATT 1994 Anlaşması'nın 19.

---

¹Ticari Politikası Savunma Araçları; İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Mevzuat, İthalatta Korunma Önlemleri Hakkında Mevzuat, İthalatta Kota ve Tarife Kontenjanı İdaresi Hakkında Mevzuat, İthalatta Gözetim Uygulanması Hakkında Mevzuat, Belirli Tekstil Ürünleri İthalatında Gözetim ve Korunma Önlemleri Hakkında Mevzuat, İkili Anlaşmalar ve Protokoller veya Diğer Düzenlemeler Kapsamı Dışında, Belirli Ülkeler Menşeli Tekstil Ürünleri İthalatında Gözetim ve Korunma Önlemleri Hakkında Mevzuat, Türkiye'nin Ticari Haklarının Korunması Hakkında Mevzuat ve Çin Halk Cumhuriyeti Menşeli Malların İthalatında Korunma Önlemleri Hakkında Mevzuat hükümlerine tabidir.

maddesinde düzenlenen “Korunma Önlemleri”dir. 19. madde kapsamında uygulanan korunma önlemleri, yerli üretimin ithalat karşısında rekabete edebilirliğinin artırılması ve ulusal sanayinin yeniden yapılanmalarına imkân sağlamak amacıyla kullanılmaktadır ve “bebek sanayi” argümanı ile DTÖ üyesi ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin farklı olmasına dayandırılmaktadır. Yerli ekonominin korunması amacıyla kullanılan ikinci grup araçlar ise haksız rekabet yaratacak uygulamalara karşı geliştirilen önlemlerdir. Bu araçları kullanabilmenin temel şartı önlemi gerektiren ticari faaliyetin, ticarete sapma yaratacak nitelikte haksız rekabet unsuru içermesidir. Diğer bir ifadeyle ticaret politikası savunma araçları, ticaret kanallarında görülen bozulmalara karşı kullanılmaktadır. Haksız rekabeti önlemeyi amaçlayan bu önlem gurubu firma ve ticari faaliyetle sınırlı kalmakta ve koruyucu etkileri dolaylı biçimde ortaya çıkmaktadır. Sonuçta her iki araç grubu da, nitelik olarak farklı olmakla birlikte, yerli sanayi koruma amacına hizmet etmektedir. Bu nedenle, haksız rekabetin önlenmesi amacına hizmet eden araçlar korunma önlemi olarak değerlendirilmiştir.

2.1. GATT 94 Kapsamında Uygulanan Korunma Önlemleri

Yukarıda ortaya koyulan korumanın gerekliliğine yönelik yaklaşımlar, Uruguay görüşmelerinde GATT 1994 içine korunma hükmünün konulmasında etkili olmuştur. GATT 94’ün 19.maddesi, üye ülkelere bir yerli sanayi dalına ciddi zarar veren, beklenmedik ithalat artışlarına karşı korunma tedbirleri alma imkânı tanımaktadır. “Korunma Önlemleri Anlaşması” (KÖA) yürürlükteki gönüllü ihracat kısıtlamaları ve benzeri yasaklayıcı tedbirlerin, Anlaşma ile uyumlu hale getirilmesini veya kaldırılmasını öngörmektedir (KÖA, m. 11). Anlaşma, üye ülkelerin hiçbir biçimde piyasa düzenleyici anlaşmalar imzalamamalarını, herhangi bir gönüllü ihracat kısıtlamasını devam ettirmemelerine hükmetmektedir (WTO, 2001:31). Buna göre; bir malın benzer veya doğrudan rakip mallar üreten yerli üreticiler üzerinde ciddi zarar veya ciddi zarar tehdidi oluşturacak şekilde artan miktar ve şartlarda ithal edilmesi halinde, bu *zarar veya zarar tehdidini ortadan kaldırmak üzere, söz konusu zarar veya zarar tehdidiyle sınırlı ve geçici* olmak kaydıyla korunma önlemi alınabilmektedir. Bu amaçla, korunma önlemi ithalata konu malın *gümrük vergilerinde artış, ithalatında miktar sınırlaması veya bunların kombinasyonu* olarak uygulanabilmektedir.

Korunma Önlemleri Anlaşması, ulusal otoriteler tarafından izlenecek koruma önlemlerini ve uygulama esaslarının belirlemektedir. Anlaşmada keyfiyetten uzak ve şeffaf bir korunma politikasının oluşturulmasına vurgu yapılmaktadır.

Önlemlerin uygulanabilmesi için öncelikli olarak iddia edilen zarar ve ithalat hacmi arasında nedenselliğin kanıtlanması ve talep edilen önlemlerin kamu yararına olup olmadığını ortaya koyacak güçlü argümanların var olması gerekmektedir. DTÖ, korunma önlemlerinin alınabileceğine hükmetmekle birlikte bu önlemlerin, serbest ticareti olumsuz etkileyecek biçimde, keyfi kullanımını engelleyecek mekanizmaları da kendi içinde geliştirmiştir. Bular; ithalat ile iddia edilen zarar arasında nedenselliğin varlığının kanıtlanması, önlemin zararı ortadan kaldıracak veya engelleyecek düzeyde uygulanması, önlemlerin ülke odaklı olmayıp, mal odaklı olması ile önlem uygulanmasına ilişkin tüm kararların DTÖ prosedürlerine uygun olarak alınması ve ilgili tarafların detaylı biçimde bilgilendirilmesi olarak sıralanabilir. Ayrıca, anlaşmazlıkların çözümünde mütekabiliyet esası benimsendiği için üye ülkeler korunma önlemlerini uygulamaya karar vermeden önce, uygulanması öngörülen önlemin ulusal düzeyde olası olumsuz etkilerini de dikkate almak zorunda kalmaktadır.

2.2. Haksız Rekabete Karşı Korunma Araçları ve Önlemleri

4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun rekabeti; mal ve hizmet piyasalarındaki teşebbüsler arasında özgürce ekonomik kararlar verilebilmesini sağlayan yarış olarak tanımlanmaktadır. Bu yarışa ilişkin kararların mal ve hizmetlerin alım ya da satım fiyatını, fiyatı oluşturan maliyet, kar gibi unsurları ve her türlü alım ya da satım şartlarını kapsadığı şüphesizdir. Düşük satış fiyatı, taksitle satış, kaliteli üretim gibi karar ve uygulamalar, rekabet denilen yarışın kapsamındadır. Bu unsurlara aykırı yürütülen ticari faaliyetler haksız rekabet olarak tanımlanabilir. DTÖ, genel olarak fiyatın piyasa dışı faktörlerce belirlenmesini sağlayan girişimleri haksız rekabet unsuru olarak kabul etmektedir. Haksız rekabet uygulamalarının firma odaklı veya devlet odaklı olmak üzere iki biçimde ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Firmaların marjinal maliyet altında fiyat belirleme politikası izlemesi, dumping olarak tanımlanmakta ve bu fiyatlama politikası, firma kaynaklı, haksız rekabet unsuru olarak kabul edilmektedir. Diğer taraftan, ihracata yönelik üretim gerçekleştiren firmaların üretim, satış, pazarlama gibi maliyetlerinin devlet tarafından kısmen veya tümüyle üstlenilmesi de devlet kaynaklı haksız rekabet unsuru olarak kabul edilmektedir.

Yukarıda da açıklandığı üzere korunma önlemleri, yapılan ithalatı kısıtlama özelliği nedeniyle, korunma ihtiyacı içerisindeki üretim dallarına mutlak koruma sağlamaktadır. Haksız rekabete karşı önlemler, haksız ticari faaliyet yürüten firmalara yönelik olmaları nedeniyle, önleme konu ürünün ithalatını belirgin bir şekilde azaltmamakta ve haksız ticari uygulamayı bertaraf etmeyi hedeflemektedir. Önleme konu mala ilişkin olarak, haksız rekabet unsuru içermeyen ticari faaliyete dayanan ithalat üzerinde hiçbir miktar kısıtlaması ve ithalat yasağı uygulanmamaktadır. Kısıtlama, haksız ticari faaliyet yürüten firma ve ticarete konu malla sınırlı tutulmaktadır. “Korunma önlemleri” dışındaki “ticaret politikası savunma araçları”, serbest piyasa işleyişini olumsuz etkileyen ticari faaliyetlere yönelik olması nedeniyle sağlamış olduğu koruma dolaylı olmaktadır. İthal malına koyulan vergilerle, ithal malının fiyatı uluslararası fiyat düzeyine çıkarılarak ithalat maliyeti artırılmaktadır. Bu durumda, ithal malının yurda uluslararası fiyattan sokulması ithalatçının düşük maliyetli ithalat avantajını ortadan kaldırdığı için rakip yerli sanayi üzerindeki olumsuz ticari etki ve zarar ortadan kaldırılmakta veya en azından azaltılmaktadır. Böylece ithal mallarına rakip üretim gerçekleştiren yerli sanayi belli ölçüde haksız rekabete karşı korunma imkânına kavuşmaktadır.

2.2.1. Haksız Rekabet Unsuru Olarak Damping ve Sübvansiyon

Damping, uluslararası fiyat karşılaştırmasını esas alan ve iç piyasa fiyatından düşük fiyatla yurt dışına mal satışı olarak kabul edilen ticari uygulamadır. Firmalar, stok eritmek ve pazara hakim olmak gibi değişik güdülerle marjinal maliyetin altında fiyattan yurt dışına ihracat gerçekleştirmeleri bir damping uygulamasıdır. Ülkeler, ulusal firmalarının uluslararası alanda gerçekleştirdiği bu tür dampingli faaliyetlerine göz yumarken, ithalatçı konumdaki ülkeler dampingli faaliyetlere, yerli sanayiye korumak amacıyla, karşı çıkmaktadır. Bu çelişkiyi ortadan kaldırmak amacıyla, Uruguay görüşmelerinde “Anti-Damping Anlaşması” imzalanmıştır. Bu anlaşmayla; damping araştırma ve önlem uygulanma prosedürleri tanımlanmış, damping miktarının belirlenmesi hesaplama kurallarına bağlanmış ve damping soruşturması ve uygulamasına ilişkin sorunlar için çözüm mekanizması tanımlanmıştır.

İhracatçı firmaların maliyetlerini üstlenecek biçimde sağlanan devlet yardımları da haksız rekabet uygulamalarının ikinci kaynağını oluşturmaktadır. İhracatçı firmalara devlet yardımları sayesinde elde ettiği maliyet avantajını ihraç fiyatını belirlerken kullanması piyasada yapay bir fiyat oluşumuna neden olmaktadır. Bu durumda, serbest piyasa ekonomisi açısından istenmeyen ve haksız rekabet olarak tanımlanan, piyasa aksaklığı ortaya çıkmaktadır. Bu piyasa aksaklığının uluslararası ticari ilişkilere olumsuz yansımaları önlemek amacıyla, DTÖ platformunda “Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması” (STETA) imzalanmıştır.

Anlaşma, bir boyutuyla devlet yardımlarının kullanımını disipline ederken, diğer boyutuyla da ülkelerin verdiği yardımların olumsuz ticari etkilerini ortadan kaldıracak önlemleri düzenlemektedir. Anlaşma, teşvik kavramını tanımlayarak kapsadığı düzenlemeleri belirli bir sistematığe bağlamaktadır (Resmi Gazete, 1995: 204-3-234). Anlaşmanın 1. maddesinde sübvansiyon, herhangi bir üyenin hükümet veya kamu organları tarafından fayda sağlayan mali katkılar olarak tanımlanmış ve teşvikleri *yasaklanmış sübvansiyonlar*, *dava edilebilir sübvansiyonlar* ve *dava edilemeyen sübvansiyonlar* olarak üç grupta toplanmıştır. Yasaklanmış teşvikler kesin önlem gerektirirken, dava edilebilir nitelikteki teşvikler için önlem uygulanabilmesi ithalat ve zarar arasındaki nedenselliğin kanıtlanması zorunluluğu bulunmamaktadır. Dava edilemeyen sübvansiyonlar ise fiyata doğrudan etki etmeyen nitelikteki teşvik uygulamalarını kapsayıp, hiçbir önlem uygulanmasını öngörmeyen teşviklerdir.

Haksız rekabete karşı bir önlem alınmasının gerekip gerekmediğine haksız rekabet soruşturması sonucunda karar verilebilir. Diğer bir ifade ile hiçbir ülke haksız rekabet unsuru taşıyan ithalata karşı kendiliğinden önlem uygulayamamaktadır. Gerekli önlemlerin uygulanabilmesi için başvuru, inceleme ve zarar tespitinden oluşan bir araştırmanın yapılması gerekmektedir (STETA, m: 10-16). Aşağıda soruşturma ve önlemler hakkında açıklamalara yer verilmiştir.

2.2.2. Haksız Rekabet Unsurlarına Karşı Önlemler

Haksız rekabet unsurlarının araştırılmasına ilişkin soruşturma, sektörü temsil gücüne sahip firma veya sektörle ilgili sivil toplum kuruluşu ya da yetkili makamlar tarafından talep edilebilir. Talepler, öncelikle yerindelik incelemesine tabi tutulur. Bu çerçevede talep eden tarafın temsil gücü ve nedensellik sorgulaması yapılır. Bu sorgulama sonunda soruşturma açılmasına gerek

duyulması halinde soruşturma başlatılmadan önce, şikâyetçi olunan karşı taraftan, istişare talep edilir. İstişarelerden sonuç alınamaması halinde soruşturma resmi yayın organlarında ilan edilerek başlatılır.

Soruşturmanın niteliğine göre “*Taahhüt*”, “*Geçici Önlem*” ve “*Vergi*” olmak üzere üç önlem uygulanabilir. Haksız rekabet unsurlarına karşı uygulanabilecek önlemler soruşturma sürecinde ve sonrasında uygulanabilecekler olarak ayrıştırılabilir. “*Taahhüt*” ve “*geçici önlemler*” inceleme ve soruşturma süreçlerinde kullanılabilir (GATT 94’ün VI. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma”, Madde 7/1-5.). Bunlar, soruşturma sürecinde gerçekleştirilen ithalatın olumsuz etkilerini en aza indirmek amacıyla uygulanmaktadır. “*Taahhüt*” önlemi ithalatçının, zarar neden olan ticari uygulama veya politikadan vazgeçileceği yönündeki, irade beyanını ifade etmektedir. Anti-damping soruşturmalarında taahhüt önlemi uygulanması halinde soruşturma askıya alınmaktadır. Taahhüdün kabul edilmemesi veya gereğinin yerine getirilmemesi üzerine bırakılan soruşturma devam ettirilerek sonuca bağlanır. Sübvansiyon soruşturmalarında ise taahhüt önlemi kabul edilmiş olsa da soruşturma devam ettirilebilmektedir. Geçici önlemler ise, ithalatın gözetime bağlanması veya ithalattan geçici vergi alınması biçiminde uygulanmaktadır. Geçici önlemler araştırma tamamlanıncaya kadar geçen süreçte gerçekleştirilecek ithalat için uygulanır. Araştırma sonucunda ilgili ithalata ilişkin vergi önleminin alınmasına gerek duyulması halinde ilgili karar ithalatçı ülke tarafından alınarak ilgili tüm taraflara duyurularak uygulamaya sokulur. Soruşturma süreci sonunda, iddia edilen zarar ile ithalat arasında nedenselliğin belirlenmesi halinde zararı ortan kaldırarak miktarda vergi uygulamasına gidilmektedir. İthalatçı ülke, haksız rekabete karşı vergi uygulama kararını alırken, aslında vergileme tekniği açısından belirli kısıtlar içinde hareket edebilmektedir (Resmi Gazete, 1995: 139-144). Üye ülke; vergiyi doğuran olayı, vergi matrahı ve oranını kendisi belirleyememektedir. Vergiyi doğuran olay, dampingli ithalatın, ithalatçı ülkenin yerli sanayisine zarar vermesine ve bunun kanıtlanmasına bağlanmaktadır. Bu ispatı yaptıktan sonra ilgili ülke, vergi alınmasına karar veren ülke ilgili ithalattan, “*damping marjı*” veya sübvansiyon miktarı karada vergi alabilmektedir.

Dolayısıyla uygulanacak vergi oranı damping marjı veya sübvansiyon büyüklüğüne bağlı olarak belirlenebilmektedir.

Yukarıda da açıklandığı gibi korunma önlemleri, yapılan ithalatı kısıtlama özelliği nedeniyle, korunma ihtiyacı içerisindeki üretim dallarına mutlak koruma sağlamaktadır. Haksız rekabete karşı önlemler, haksız ticari faaliyet yürüten firmalara yönelik olmaları nedeniyle, önleme konu ürünün ithalatını belirgin bir şekilde azaltmamakta ve haksız ticari uygulamayı engellemeyi hedeflemektedir. Önleme konu mala ilişkin olarak, haksız rekabet unsuru içermeyen ticari faaliyete dayanan ithalat üzerinde hiçbir miktar kısıtlaması ve ithalat yasağı uygulanmamaktadır. Kısıtlama, haksız ticari faaliyet yürüten firma ve ticarete konu malla sınırlı tutulmaktadır. “Korunma önlemleri” dışındaki “ticaret politikası savunma araçları”, serbest piyasa işleyişini olumsuz etkileyen ticari faaliyetlere yönelik olması nedeniyle sağlamış olduğu koruma ise dolaylı olmaktadır. İthal malına koyulan vergilerle, ithal malının fiyatı uluslararası fiyat düzeyine çıkarılarak ithalat maliyeti artırılmaktadır. Bu durumda, ithal malının yurda uluslararası fiyattan sokulması ithalatçının düşük maliyetli ithalat avantajını ortadan kaldırdığı için rakip yerli sanayi üzerindeki olumsuz ticari etki ve zarar ortadan kaldırılmakta veya en azından azaltılmaktadır. Böylece ithal mallarına rakip üretim gerçekleştiren yerli sanayi belli ölçüde haksız rekabete karşı korunma imkânına kavuşmaktadır.

3. DTÖ GENELİNDE KORUNMA ARAÇLARININ KULLANIM ETKİNLİĞİ

Ticaret Politikası Savunana Araçlarının uygulanmasına ilişkin tüm kararların ve eylemlerin DTÖ tarafı tüm ülkelere duyurulması ve ilgili tarafların bilgilendirilmesi zorunluluğu bulunmaktadır (Selen, 2004). Dolayısıyla DTÖ’ye, izlenen ticaret politikaları ve uygulama sonuçlarına ilişkin düzenli veri akışı sağlanmaktadır. Bu nedenle korunma önlemlerine ilişkin tüm değerlendirmeler DTÖ verilerinden yararlanılarak yapılmıştır.

DTÖ genelinde tüm ticaret politikası araçlarının kullanımıyla ilgili olarak 1995-2011 döneminde 570 adet uyuşmazlık ortaya çıkmıştır (Tablo 1). Toplamda tüm

tekrarlanan davalar ve şikâyetler elemine edilerek bir tek davayı karşılayacak şekilde tekil ele alındıklarında dava sayısı 496'ya düşmektedir. Tablo incelendiğinde Ticaret politikası savunma araçlarının ABD (135-136); AB (95-96) Kanada (55-23), Meksika (27-20), Hindistan (26-22), Brezilya (28-18) ve Japonya (27-16) tarafından aktif olarak kullanıldığı gözlenmektedir. Şikâyet edilen (davalı) ülke sıralamasında Çin Halk Cumhuriyeti, ABD ve AB'nin ardından 3. ülke olmuştur. Bu gurubun ardından Arjantin, Guetamala, Güney Kore, Şili, Taylan gibi ülkelerin ulusal sanayilerini koruma amaçlı DTÖ düzenlemelerinden etkili biçimde yararlandıkları gözlenmektedir. Türkiye ise hakkında 11 şikâyet ile 56 davalık ülke arasında 12. olmuştur. Ülkelerin dava sayıları ve dış ticaret hacmi arasında doğru yönlü bir ilişkinin bulunduğu söylenebilir.

Korunma önlemleri anlaşması kapsamında önlem talebiyle açılan soruşturma sayıları Tablo 2'de yer almaktadır. Korunma önlemlerinin kullanımını açısından AB ve ABD dikkat çekmektedir. AB korunma önlemleri alanındaki tutumu sebebi ile toplam şikâyetin %10,5'i oranında şikâyet alırken, tüm şikâyetçi başvurularının yaklaşık %13'ü de AB tarafından yapılmıştır. Aynı oranlar ABD açısından ise yüzde 7,8 ve yüzde 39,4 olarak gözlenmektedir. Bu veriler ışığında ABD ve AB'nin korunma önlemlerini aktif olarak kullandıklarını söylemek mümkündür. Burada dikkat çekici nokta, gerek AB ve gerekse ABD serbest ticaret politikalarının tüm dünyada hâkim olması konusunda ısrarcı olurken, bu ülkelerin korumacı politikaları aktif olarak kullanmalarıdır. Özellikle, ABD'nin DTÖ kurallarına aykırı koruma gerçekleştirildiği iddiası ile yoğun şikâyeti gözlenmektedir. AB'nin de özellikle koruma amaçlı yoğun dava talebinde bulunduğu ve aynı zamanda diğer ülkeler aleyhine önemli sayılabilecek oranda dava açtığı gözlenmektedir.

Anti-damping soruşturmalarının yıllar itibariyle sayısal dağılımına bakıldığında 1999-2006 döneminde ortalama yıllık 7 soruşturmanın açıldığı görülmektedir. 2006-2011 ve 1995-1999 dönemlerinde ise dava sayısı ortalama 3 olarak gerçekleşmiştir (WTO Dispute Settlements, 2011). Türkiye, Anti-Damping uygulamaları konusunda Güney Afrika ve Mısır'dan şikâyetçi olurken, Brezilya 'da Türkiye'den şikâyetçi olmuştur. Yani, Türkiye anti-damping konusunda yaklaşık %2 oranında şikâyet etme, yaklaşık %1 oranında da şikâyet edilme oranına sahip iken AB şikâyet etme ve şikâyet edilme oranları sırasıyla %14 ve %9'dur. ABD'nin şikâyetçi olma yüzdesi yaklaşık 5 civarındayken, toplam

şikâyet sayısının yüzde 50'si ABD'ye karşı gerçekleşmiştir. Aslında bu son veri ABD menşeli firmaların haksız rekabet politikalarını yoğun olarak kullandığı biçiminde yorumlanabilir.

Haksız rekabet unsurunun ikincisi olan sübvansiyon uygulamaları konusunda ortaya çıkan anlaşmazlıkların yıllara göre dağılımına bakıldığında ise 1996'dan 2010'a doğru giderek azaldığı gözlenmektedir. 1996-1998 yılları arasında yıllık ortalama 9 dava açılırken 1999-2010 yılları arasında yıllık ortalama 5'e düşmüştür. Bu durum ülkelerin haksız rekabet yaratacak politikalardan uzaklaştığı ve bunda da DTÖ düzenlemelerinin etkili olduğu biçiminde yorumlanabilir.

Tablo 4'de görülebileceği gibi sübvansiyon uygulamalar ile ilgili 87 şikâyet konusu vardır. Ancak bunlardan biri çalışmadaki bir başka ilgili kısımda ele alındığı için genel yüzde hesaplamaları yaparken 86 dava değerlendirilmesi yapılmalıdır. Şu an Teşvik ve Telafi Edici uygulamalarda yaşanan sıkıntılar analiz edildiği için şu an bu tablo incelenmesinde 87 dava sayısı ile ilerlemekte bir sıkıntı olmayacaktır. Teşvik ve telafi edici uygulamalar dolayısı ile en çok dava açan ABD olurken sırası ile AB ve Kanada onu taklip etmektedir. Aynı zamanda, ABD 32,2'lik bir yüzde ile ve 28 dava sayısı ile şikâyet edilme konusunda, hakkında bu alanda en çok dava açılan ülkedir. AB ve Çin ise ikinci ve üçüncü sırada yer almaktadır.

4. SONUÇ

Neo klasik politikaların meşrulaştırması altında işleyen küresel ekonomik sistem sürekli olarak serbest piyasa ekonomisini yüceltmektedir. Ancak, küresel düzeyde serbest piyasa ekonomisi yüceltilmekle birlikte, koruyucu iktisat politikalarının yaygın olarak kullanıldığı gözlenmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerin DTÖ platformunda düzenlenen ticaret politikası savunma araçlarını koruma amaçlı olarak aktif biçimde kullandığı gözlenmektedir. Bu bulgu iki biçimde yorumlanabilir. Birincisi, bu ülkelerin dünya ticaret hacmi içindeki payının yüksek olma olasılığıdır. Yüksek ticaret hacmi içinde yerli sanayini korunması ve haksız rekabet uygulamalarının neden olduğu zararları önlenmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Diğer neden ise DTÖ üyesi ülkelerin ticaret politikası araçlarının kullanımına ilişkin teknik bilgi eksikliğidir. Gelişmekte olan ülkelerdeki bürokratik yetersizlikler ve piyasa ekonomisinin yasal alt yapısının oturmamış

olması bu ülkelerin savunma araçlarını etkin biçimde kullanılmasını engellemediği söylenebilir.

KAYNAKÇA

Bell, Stephen; “Globalization, Neo-liberalism and the Transformation of the Australian State”, Australian Journal of Politic Science, Vol. 32, Issue 3, November 1999.

Gamble, Andrew; “Neo-liberalism”, Capital and Class, Vol. 75, 2001.

Giddins, Anthony, The Concequences of Modernity, Cambridge: Polity Press, 1990.

İyibozkurt, Erol; Uluslararası İktisat, 4. baskı, Bursa: Ezgi Kitapevi, 2001.

Kirmanoglu, Hülya, Kamu Ekonomisi Analizi, İstanbul: Beta, 2008

Mc Gregor, Sue “Neoliberalism and Healt Care” International Journal of Consumer Stadies, Vol: 25, Issue: .2, June 2001.

Öz, Sumru, Kriz ve Korumacılık: Tarih Tekerrür Edecek mi?Tüsiad-Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Forumu Çalışma Raporu Serisi: 0904, http://www.ku.edu.tr/ku/images/EAF/erf_wp_0904.pdf (02.08.2011)

Qureshi, Asif H.; World Trade Organization: Implementing International Trade Norms, Manchester University Press, Manchester, UK., 1996.

Resmi Gazete, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1994’ün VI. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma, 25 Şubat 1995 tarih ve 22213 mükerrer sayı.

Resmi Gazete, Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması,25 Şubat 1995 tarih ve 22213 mükerrer sayı

Selen, Ufuk, “1980 Sonrası Neo Liberal Politikaların Eleştirisi”, İktisat Dergisi, S. 498, 2008, ss.: 99-114.

Selen, Ufuk, Küreselleşme Sürecinde Devletin Dış Ticaret Politikaları Üzerindeki Rolü: (Türkiye Örneği), Ulusağ Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

The World Trade Organization, Trading into the Future, 2 nd edition, March 2001.

The World Trade Organization, Trading into the Future, 2 nd edition, March 2001.

WTO, “Trading in The Future”, <http://secure.vtx.ch/shop/boutiquest/wto.index>, (02. 04. 2003)

http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_agreements_index_e.htm?id=A6#selected_agreement

TABLolar

TABLO 1: DTÖ KAPSAMI ANLAŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜM MEKANİZMASINA KONUSUN OLAN DAVA SAYILARI (1995-2011)

Ülke Adı	Davacı	Davalı	Ülke Adı	Davacı	Davalı	Ülke Adı	Davacı	Davalı
AB	94	90	Hırvatistan	0	1	Panama	5	1
ABD	135	136	Hindistan	26	22	Peru	3	3
Arjantin	18	18	Hollanda	0	1	Polonya	3	0
Avusturya	10	12	Honduras	5	0	Portekiz	0	1
Bağladesh	1	0	İrlanda	0	2	Romanya	0	3
Belçika	0	3	İsveç	0	1	Slovakya	0	4
Brezilya	28	18	İsviçre	5	0	Singapur	1	0
Çek Cum	0	2	Japonya	27	16	Şili	11	14
Çin	11	43	Kanada	55	23	Tayland	13	3
Dominik	0	5	Kolombiya	4	3	Tayvan	3	0
Ekvator	7	5	Kosta Rika	5	0	Trinidad ve Tobago	0	2
El Salvador	1	0	Macaristan	5	1	Türkiye	2	11
Endonezya	7	9	Malezya	0	1	Ukrayna	2	1
Ermenistan	0	1	Meksika	27	20	Uruguay	0	1
Filipinler	6	9	Mısır	0	4	Venezüella	1	4
Fransa	0	2	Moldovya	1	1	Vietnam	2	0
Guatemala	12	2	Nikaragua	2	2	Y.Zelanda	8	0
G. Afrika	0	4	Norveç	5	0	Yunanistan	0	2
G. Kore	17	17	Pakistan	2	1	TOPLAM	570	525

http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_agreements_index_e.htm?id=A18#selected_agreement

TABLO 2: KORUNMA ÖNLEMLERİ KAPSAMINDA AÇILAN SORUŞTURMALAR (1995-2011)

Ülke Adı	Davacı	Davalı	Ülke Adı	Davacı	Davalı
AB	5	4	Honduras	1	0
ABD	3	15	İsviçre	1	0
Arjantin	5	4	Kolombiya	3	0
Avustralya	1	0	Kosta Rika	1	0
Brezilya	1	0	Japonya	1	0
Çin Halk Cum.**	1	0	Norveç	2	0
Dominik Cumhuriyeti	0	4	Polonya	1	0
Ekvator	0	1	Slovakya	0	1
El Salvador	1	0	Şili	3	8
Endonezya	1	0	Tayvan	1	0
Guatemala	2	0	Yeni Zelanda	2	0
Güney Kore	2	1	TOPLAM	22	29

Kaynak:http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_agreements_index_e.htm?id=A18#selected_agreement

TABLO 3: ANTI-DAMPİNG ÖNLEMLERİ KAPSAMINDA AÇILAN SORUŞTURMALAR (1995-2011)

Ülke Adı	Davacı	Davalı	Ülke Adı	Davacı	Davalı
AB	13	8	Kanada	6	1
ABD	5	44	Kosta Rika	2	0
Arjantin	5	3	Japonya	5	0
Avustralya	1	1	Meksika	9	5
Bangladeş	1	0	Mısır	0	2
Belarus	0	0	Norveç	1	0
Brezilya	6	2	Pakistan	1	0
Çin Halk Cum.**	5	3	Peru	1	1
Ekvator	1	2	Polonya	1	0
Endonezya	3	0	Şili	1	1
Filipinler	0	1	Tayland	4	1
Finlandiya	0	0	Tayvan	1	0
Guatemala	1	2	Trinidad and Tobago	0	2
Güney Africa	0	3	Türkiye	2	1
Güney Kore	7	1	Venezüella	0	1
Hindistan	9	3	Vietnam	1	0
İsviçre	1	0	TOPLAM	93	88

Kaynak:http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_agreements_index_e.htm?id=A6#selected_agreement

TABLO 4: Sübvansiyon ve Telafi Edici Vergi Önlemleri Kapsamında Açılan Soruşturmalar(1995-2011)

Ülke Adı	Davacı	Davalı	Ülke Adı	Davacı	Davalı
AB	20	11	Güney Kore	6	1
ABD	25	28	Hollanda	0	1
Arjantin	0	2	Hindistan	4	1
Avustralya	2	3	İrlanda	0	1
Belçika	0	1	Japonya	6	2
Brezilya	9	5	Kanada	12	9
Çin Halk Cum.**	2	10	Meksika	4	3
Endonezya	1	4	Peru	0	1
Filipinler	0	1	Şili	2	0
Fransa	0	2	Tayland	2	0
Guatemala	1	0	Yunanistan	0	1
TOPLAM		96		87	

Kaynak:http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_agreements_index_e.htm?id=A20#select_eagreement